

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ЧЕРНІГІВСЬКИЙ КОЛЕГІУМ»
ІМЕНІ Т.Г. ШЕВЧЕНКА

НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ
ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ ТА
СОЦІОГУМАНІТАРНИХ
ДИСЦИПЛІН ІМЕНІ
О.М. ЛАЗАРЕВСЬКОГО

КАФЕДРА
ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ ТА
МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

СИЛАБУС
навчальної дисципліни
ЧЕРНІГІВСЬКА ЄПАРХІЯ
В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ
XVII – XVIII СТ.

Освітній ступінь
Галузь знань
Спеціальність
Освітньо-наукова програма
Кількість кредитів
Рік підготовки, семестр
Компонент освітньо-наукової
програми
Дні занять
Мова викладання
Консультації

Викладач

Контакти

Доктор філософії
03 Гуманітарні науки
032 Історія та археологія
Історія та археологія
3
3 рік, 6 семестр
вибіркова дисципліна

згідно з розкладом
українська
щовівторка 11.30–12.30 (304 кабінет, з
можливістю дистанційної роботи на
платформах ZOOM та Google-class).
кандидат історичних наук, доцент
Тарасенко Олександр Федорович
E-mail: Simon67@ukr.net

ОПИС ДИСЦИПЛІНИ

Освітній курс «Чернігівська єпархія в другій половині XVII – XVIII ст.» розрахований на здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти спеціальності «032 Історія та археологія» та містить 90 год. (16 год. лекцій, 14 год. сем., 30 аудит. год., 60 год. с. р. (3 кредити). У змісті курсу виокремлені два змістові модулі.

Зміст першого модулю передбачає:

- ознайомлення здобувачів освіти з джерельною базою, основною літературою та методами дослідження історії Чернігівської єпархії в другій половині XVII – на початку XVIII ст.;

- вивчення процесу відродження Чернігівської єпархії в епоху Української національної революції в середині XVII ст.;

- вивчення історії піднесення Чернігівської єпархії в періоди правління гетьманів Івана Самойловича і Івана Мазепи;
- з'ясування значення для Чернігівської єпархії підпорядкування Київської митрополії Московському патріархату;
- з'ясування ролі Чернігівських архієреїв Лазаря Барановича, Феодосія Углицького, Іоанна Максимовича в розвитку Чернігівської єпархії;
- вивчення зародження й піднесення книгодрукування в Чернігівській єпархії;
- з'ясування процесу формування складу, органів управління Чернігівської єпархії;
- з'ясування традицій парафіяльного і монастирського життя в Чернігівській єпархії в другій половині XVII – на початку XVIII ст.

Зміст другого модулю передбачає:

- вивчення єпархіального життя на Чернігівщині в умовах синодального управління в XVIII ст.;
- з'ясування ролі чернігівських архієреїв у розвитку Чернігівської єпархії в XVIII ст.;
- вивчення доленосних подій церковного життя Чернігівської єпархії в XVIII ст.;
- формування стійких знань з історії Чернігівської єпархії в XVIII ст.;
- з'ясування освітніх процесів у Чернігівській єпархії, важливості діяльності Чернігівського колегіуму;
- усвідомлення закономірності церковних процесів у Чернігівській єпархії наприкінці XVIII ст.;
- вивчення монастирського життя в Чернігівській єпархії в XVIII ст.;
- з'ясування закономірностей освітніх, мистецьких, видавничих процесів у Чернігівській єпархії в XVIII ст.

Мета курсу:

- підготовка висококваліфікованого, конкурентоспроможного, інтегрованого у світовий науково-освітній простір фахівця зі спеціальності «Історія та археологія», який володіє фундаментальними фаховими компетентностями і здатного до інноваційної дослідно-наукової, організаційної, педагогічної, практичної діяльності та консультування в галузі історичної науки, архівної справи, охорони культурної спадщини, культури, державного управління в гуманітарній сфері, ефективно впроваджувати освітній процес у ЗВО.
- ознайомити здобувачів метою, основними завданнями, структурними компонентами навчального курсу «Чернігівська єпархія в другій половині XVII – XVIII ст.», його джерелознавчою й історіографічною базою, ключовими процесами церковного життя в Чернігівській єпархії;
- пробудити інтерес до історії церкви в Україні;
- виховати почуття патріотизму, національної гідності, толерантності, стверджувати ідеали гуманізму.

Формування програмних компетентностей

Шифр згідно ОНП	Компетентності
ЗК 1	Здатність формування системного наукового світогляду, професійної етики та загального культурного кругозору.
ЗК 2	Здатність до системного наукового мислення для здійснення дослідницької діяльності на основі власного наукового досвіду та світогляду.
ЗК 3	Здатність до вирішення актуальної наукової проблеми шляхом аналізу наявного наукового доробку та створення нових знань та методів для її розв'язання.

ЗК 4	Здатність генерувати нові науково-теоретичні та практично спрямовані ідеї, формулювати та експериментально перевіряти наукові гіпотези, планувати, розробляти та реалізовувати дослідницькі та інноваційні проекти і програми.
ЗК 5	Здатність демонструвати культуру наукового усного і письмового мовлення, презентувати наукові результати в міжнародному загальному, науковому і професійному середовищі державною та іноземною мовами.
ЗК 8	Здатність до неупередженого сприйняття та аналізу існуючих наукових ідей та концепцій, об'єктивної оцінки власних наукових здобутків, до критичності і самокритичності.
ФК 2	Здатність до пошуку, отримання доступу до джерел інформації шляхом використання облікової документації архіву та музею, бібліотечного каталогу, новітніх ІКТ-ресурсів для формування джерельної бази дисертаційного дослідження.
ФК 3	Здатність до критично-оцінювального ставлення до різних типів історичних та археологічних джерел, їхнього широкого використання для написання дисертаційного дослідження.
ФК 5	Здатність до опанування наукової термінології, вільного оперування нею у власній науковій діяльності.
ФК 6	Здатність до використання сучасних методів та методологічних практик історичного та археологічного досліджень для комплексного вивчення дослідницького об'єкту та максимальної реконструкції відповідного історичного зрізу.
ФК 7	Здатність презентувати результати наукових досліджень з історії та археології в усній і письмовій формі з урахуванням галузевої специфіки відповідно до національних та міжнародних стандартів.

Тематичний план

Назви змістових модулів і тем	Всього годин	Лекції	Практичні заняття	Самостійна робота
Змістовий модуль 1.				
Історія Чернігівської єпархії в другій половині XVII – на початку XVIII ст.				
Тема 1. Відродження Чернігівської єпархії за часів Української національної революції	10	2	2	6
Тема 2. Передумови, події та наслідки підпорядкування Київської митрополії та Чернігівської єпархії Російському патріархату	10	2	2	6
Тема 3. Піднесення церковного життя в Чернігівській єпархії в останній чверті XVII – на початку XVIII ст.	10	2	2	6

Тема 4. Парафіяльне, монастирське життя, книгодрукування в Чернігівській єпархії в другій половині XVII – на початку XVIII ст.	10	2	2	6
Разом за змістовим модулем 1	40	8	8	24
Змістовий модуль 2. Історія Чернігівської єпархії в XVIII ст.				
Тема 1. Зміни церковного життя в Чернігівській єпархії в постмазепинський період	10	2		8
Тема 2. Парафіяльне, монастирське життя в Чернігівській єпархії в XVIII ст.	12	2	2	8
Тема 3. Освіта, мистецтво, книгодрукування в Чернігівській єпархії XVIII ст.	14	2	2	10
Тема 4. Видатні постаті Чернігівської єпархії в другій половині XVII – XVIII ст.	14	2	2	10
Разом за змістовим модулем 2	50	8	6	36
<i>Усього годин</i>	90	16	14	60

2. Тематика практичних занять.

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Чернігівська єпархія за часів Української національної революції	2
2	Підпорядкування Київської митрополії та Чернігівської єпархії Російському патріархату	2
3	Чернігівська єпархія в епоху гетьмана І. Мазепи	2
4	Видавнича діяльність у Чернігівській єпархії	2
5	Монастирське життя в Чернігівській єпархії	2
6	Видатні церковні діячі Чернігівської єпархії	2
7	Архітектура, мистецтво Чернігівської єпархії	2
Усього годин практичних занять		14

Завдання для самостійної роботи.

Здобувачі виконують реферативні завдання або міні-дослідження з обраної проблематики за погодженням із викладачем.

ТЕМИ РЕФЕРАТІВ

1. Архієпископ Лазар Баранович.

2. Архієпископ Феодосій Углицький.
3. Архієпископ Іоанн Максимович.
4. Чернігівський Успенський монастир у другій половині XVII – XVIII ст.
5. Чернігівський Троїце-Іллінський монастир у другій половині XVII – XVIII ст.
6. Видання Чернігівської друкарні.
7. Рихлівський Миколаївський монастир у другій половині XVII – XVIII ст.
8. Гетьман Іван Мазепа як меценат Чернігівської єпархії.
9. Церковна архітектура в Чернігівській єпархії у другій половині XVII – XVIII ст.
10. Церковне мистецтво в Чернігівській єпархії у другій половині XVII – XVIII ст.
11. Церковні джерела Чернігівської єпархії Чернігівській єпархії у другій половині XVII – XVIII ст.
12. Ліквідація Чернігівської друкарні Московською церквою і Російським урядом.
13. Чернігівський колегіум.
14. Єпархіальне управління Чернігівської єпархії в другій половині XVII – XVIII ст.
15. Секуляризація монастирських маєностей.

Порядок оцінювання.

№	Назва теми	Всього балів	Лекції	Практичні заняття	Самостійна робота
1	Відродження Чернігівської єпархії за часів Української національної революції	16	2	6	4,5
2	Передумови, події та наслідки підпорядкування Київської митрополії та Чернігівської єпархії Російському патріархату	4	2	6	4,5
3	Піднесення церковного життя в Чернігівській єпархії в останній чверті XVII – на початку XVIII ст.	16	2	6	4,5
4	Парафіяльне, монастирське життя, книгодрукування в Чернігівській єпархії в другій половині XVII – на початку XVIII ст.	16	2	6	4,5
5	Зміни церковного життя в Чернігівській єпархії в постмазепинський період	4	2	6	4,5
6	Парафіяльне, монастирське життя в Чернігівській єпархії в XVIII ст.	4	2	6	4,5
7	Освіта, мистецтво, книгодрукування в Чернігівській єпархії XVIII ст.	16	2	6	4,5

8	Видатні постаті Чернігівської єпархії в другій половині XVII – XVIII ст.	4	2	6	4,5
	Разом за курс	100	16	48	36

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену	для заліку
90-100	A	відмінно	зараховано
83-89	B	добре	
75-82	C		
68-74	D	задовільно	
60-67	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Перелік питань до заліку.

1. Джерела та історіографія історії Чернігівської єпархії в другій половині XVII – XVIII ст.
2. Періодизація (основні етапи) історії Чернігівської єпархії в другій половині XVII – XVIII ст.
3. Чернігівська єпархія в епоху Української національної революції середини XVII ст.
4. Взаємини і протистояння Чернігівських архієпископів і Київських митрополитів у другій половині XVII ст.
5. Чернігівський архієпископ Лазар Баранович як церковний і політичний діяч.
6. Чернігівський архієпископ Феодосій Углицький.
7. Склад, структура управління Чернігівської єпархії в другій половині XVII – XVIII ст.
8. Чернігівська єпархія в епоху правління гетьмана Івана Мазепи.
9. Чернігівський колегіум.
10. Підпорядкування Київської митрополії Московському патріархату 1686 р.: канонічні й історичні обставини. Наслідки для Чернігівської єпархії.
11. Відродження церковного життя в Чернігівській єпархії в другій половині XVII – XVIII ст.
12. Церковна (культова) архітектура українського бароко в Чернігівській єпархії.
13. Видавнича діяльність Чернігівської єпархії.
14. Парафіяльне життя Чернігівської єпархії в другій половині XVII – XVIII ст.
15. Церковне мистецтво в другій половині XVII – XVIII ст.
16. Церковна архітектура Чернігівської єпархії в другій половині XVII – XVIII ст.
17. Монастирське життя Чернігівської єпархії в другій половині XVII – XVIII ст.
18. Секуляризація монастирського землеволодіння в Чернігівській єпархії в другій половині XVII – XVIII ст.
19. Видатні церковні постаті Чернігівської єпархії XVIII ст.
20. Причини занепаду Чернігівської єпархії наприкінці XVIII ст.

Політика курсу.

Здобувач зобов'язаний:

- відвідувати заняття всіх видів відповідно до встановленого дирекцією розкладу (у разі відсутності через хворобу або поважну причину – надати підтверджувальну довідку);
- не запізнюватися, мати належний зовнішній вигляд; під час занять не користуватися мобільним телефоном;
- відпрацьовувати пропущені практичні заняття у визначений викладачем час; старанно готуватися до практичних занять;

Політика академічної доброчесності.

Дотримання академічної доброчесності здобувачами:

- самостійне виконання навчальних завдань, завдань поточного та підсумкового контролю результатів навчання (для осіб з особливими освітніми потребами ця вимога застосовується з урахуванням їхніх індивідуальних потреб і можливостей);
- посилення на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей;
- дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права;
- надання достовірної інформації про результати власної (наукової, творчої) діяльності, використані методики досліджень і джерела інформації.

Рекомендовані вибрані джерела і література

Джерела

- Архив Юго-Западной России, издаваемый временною комиссией для разбора древних актов. К., 1872. Ч. 1. Т. 5. 127+488 с.
- Білецький О. Хрестоматія давньої української літератури (до кінця XVIII ст.). Київ, 1967.
- Доба гетьмана Івана Мазепи в документах / Упоряд. С. Павленко. К.: Видавничий дім „Києво-Могилянська академія“, 2008. 1144 с.
- Доба гетьмана Івана Мазепи в документах/Упоряд. С. Павленко. Київ: КМ Академія, 2007. 1144с.
- Мазепина Атлантида. Творча спадщина доби 1687–1709 рр. / Упоряд. Сергій Павленко. Київ : Мистецтво, 2021. 503 с.
- Патрило Ісидор. Джерела і бібліографія історії Української Церкви. Рим, 1975–1995. Т. 1–3.
- Періодичні видання Чернігівської єпархії: “Прибавление к Черниговским епархиальным известиям” (1906 – 1911), “Вера и Жизнь” (1912 – 1917). Бібліографічний покажчик. Чернігів, 2003. 158 с.
- Тарасенко О.Ф. Археографічна діяльність архієпископа Філарета (Гумілевського) в Україні. *Київська старовина*. 2003. № 5. С. 157 – 165.
- Тарасенко О.Ф. Дмитро Туптало. «Руно орошенное» (Підготовка тексту, передмова, коментарі). *Сіверянський літопис*. 2009. № 1. С. 30 – 50; № 2-3. С. 206 – 227; № 4. С. 151 – 173.
- Тарасенко О.Ф. З історії Чернігівської Іллінської друкарні: матеріали до видання «Собрание поучений на все воскресные и праздничные дни» 1778 р. *Сіверянський літопис*. 2010. № 6. С. 61 – 71.
- Україна доби Івана Мазепи. 1708–1709 роки в документальних джерелах / Упорядник С. Павленко. Київ: Мистецтво, 2019. 496 с.
- Українська література XVII ст. К., 1987.
- Філарет (Гумілевский). Историко-статистическое описание Черниговской епархии. Чернигов, 1873–1874. Т. 1–7.

Література

- Беднов В.А. Православная церковь в Польше и Литве (по Volumina Legum). Екатеринбург, 1908. 512+XVIII с.
- Білецький П. Українське мистецтво другої половини XVII – XVIII ст. Київ, 1981.
- Болховітінов Євгеній, митрополит. Вибрані праці з історії Києва / Упор., вст. ст. та додатки Тетяни Ананієвої. К.: «Либідь» – «ІСА», 1995. 484 с.
- Власовський І. Нарис історії Української Православної Церкви. К., 1998. Т. 1 – 4.

- Головащенко С. Феномен українського православ'я. Релігійно-церковний аспект першого українського відродження XVII ст. *Людина і світ*. 1993. №6-7. С.2–8.
- Грушевський М. Історія української літератури. Київ, 1993. Т.3, Т. 6.
- Запаско Я., Ісаєвич Я. Пам'ятки книжкового мистецтва. Каталог стародруків, виданих на Україні. У 2-х книгах. Львів, 1981.
- Історія релігій в Україні. За редакцією П.Яроцького. Київ, 1997. Т. 1–8.
- Коваленко О.Б., Тарасенко О.Ф. До питання про авторство “Історико-статистического описания Черниговской епархии”. *Україна і Росія в панорамі століть*. Чернігів, 1998. С. 195 – 206.
- Крижанівський О., Плохій С. Історія Церкви та релігійної думки в Україні. Навч. посібник: У 3-кн. Кн. 3. Кінець XVI – середина XIX ст. К., 1994.
- Ластовський В. Історія православної церкви в Україні наприкінці XVII – XVIII ст.: історіографічні аспекти. К., 2006.
- Матях В.М. Баранович Лазар. *Енциклопедія історії України* : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. К. : Наукова думка, 2003. Т. 1 : А - В. С. 183.
- Огієнко І. Історія українського друкарства. Київ, 1992.
- Огієнко І. Українська Церква. К., 1993.
- Павленко С.О. Оточення гетьмана Мазепи: соратники та прибічники. Київ: Видавничий дім «КМ Академія», 2004. 602 с.
- Степовик Д. Історія української ікони X – XX ст. Київ, 2004.
- Тарасенко О.Ф. «Одобрение»: до історії церковно-юридичних практик у Чернігівській єпархії наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст. *СЕМІНАРИУМ*. Історія Церкви та церковно-історичної науки / Упорядник О.Ф. Тарасенко. – Чернігів, 2008. – Вип. 1. – С. 82 – 91.
- Тарасенко О.Ф. Девіантна поведінка парафіяльного духовенства (за матеріалами Чернігівської єпархії кінця XVIII–першої половини XIX ст.). *Сіверянський літопис*. 2012. № 5-6.С.42-49.
- Тарасенко О.Ф. Роль і місце церковних структур у адмініструванні Чернігово-Сіверщини за доби середньовіччя і модерного часу. *Історія адміністративно-територіального устрою Чернігово-Сіверщини. Матеріали науково-практичної конференції (Чернігів, 4 жовтня 2007 р.)*. Ніжин: Видавництво “Аспект-Поліграф”, 2007. С. 81 – 87.
- Тарасенко О.Ф. Святитель Феодосий, архиепископ Черниговский. Дубно: «Мелиса», 2005. – 168 с.: ил.
- Тарасенко О.Ф. Святитель Феодосій Чернігівський. *Чернігів: історія міста в історіях людей* / За ред. І.В. Кондратьєва. Чернігів: Видавець Лозовий В.М., 2017. С. 42 – 52.
- Тарасенко О.Ф. Філарет (Гумілевський) як історик Чернігівщини. *Сіверянський літопис*. 1996. № 2-3. С. 82 – 86.
- Тарасенко О.Ф. Черниговский Елецкий Свято-Успенский монастырь. Исторический очерк с приложением «Скарбницы потребной» Иоанникия Галятовского в русском переводе. Чернигов, 2013. 312 с., ил.
- Тарасенко О.Ф. Чернігівський архієпископ Феодосій Углицький і гетьман Іван Мазепа. *Чернігів у середньовічній та ранньомодерній історії Центрально-Східної Європи: Збірник наукових праць, присвячений 1100-літтю першої літописної згадки про Чернігів*. Чернігів: Деснянська правда, 2007. С. 496 – 504.
- Тарасенко О.Ф. Джерела до історії Миколаївської парафії с. Шестовиці *Село над Десною – Шестовиця: збірник статей і матеріалів* / відп. ред. О.Б. Коваленко та ін. Ніжин: ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2009. С. 157 – 173.
- Тарасенко О.Ф. До історії церковно-юридичних практик у Чернігівській єпархії наприкінці XVIII – на початку XIX ст.: призначення парафіяльних священиків *Болховітинівський щорічник 2008* / Відповід. ред. К. Крайній; наук. ред. В. Ластовський. К.: НКПІКЗ, «Фенікс», 2009. С. 150 – 153.
- Тарасенко О.Ф. Монастирі Чернігова у регіональній історичній літературі другої половини XVII ст. *Чернігівські старожитності. Науковий збірник*. Чернігів: КП «Видавництво «Чернігівські обереги», 2009. С. 303 – 306.
- Травкіна О.І. Максимович Іоанн. *Енциклопедія історії України* : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. К. : Наукова думка, 2009. Т. 6 : Ла–Мі. С. 459.

Травкіна О.І. Чернігівський колегіум (1700 – 1786). Чернігів: ДКП РВВ. 120 с.
Філарет (Гумілевський). История Русской Церкви. М., 2001.
Харлампович К.В. Малороссийское влияние на великороссийскую церковную жизнь. – Казань, 1914. – Т. 1. – XXIV+878+LXVI с.
Черниговский Елецкий Свято-Успенский монастырь. К., 1999. 87 с.
Шевчук В. Відродження і реформація в українській культурі XV – XVIII ст. *Філософська та соціологічна думка*. 1989. № 4.
Шляпкин И.А. Св. Димитрий Ростовский и его время (1651–1709). СПб., 1891.

Интернет-ресурси / Інформаційні ресурси

<https://www.cerkva.info/>

<https://www.pomisna.info/uk/tserkva/istoriya/>

<http://ugcc.ua/>

http://www.rkc.lviv.ua/category_1.php?cat_1=5&lang=1

ПРО ВИКЛАДАЧА

кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри
всесвітньої історії та міжнародних відносин

Тарасенко Олександр Федорович